

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
Pasen 2016

Het hart

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
20e jaargang nr. 2, Pasen 2016

Inhoud van dit nummer

Van de redactie 1
Zou je het merken? 1
Thema: Het hart 2
Serie: Op de groei 4
Erasmusjaar 17
Levensbericht 21
Bestuur en instellingen 22
Versterking van de Christengemeenschap 24
Berichten uit de gemeenten 26
De Christengemeenschap kampen 27
Allerlei 29
Internationaal 33
Boeken 35
Aankondigingen 37
Gestorvenen 39

Redactie

Jolanda van Dam, Jos van Damme, Jolanda Gevers
Leuven, Marianne de Nooij, Marjolein te Pas, Judith
Slokker, Feike Weeda

Redactieadres

In beweging, p/a mw. J. van Dam,
Van den Berghlaan 46, 3853 KR Ermelo
tel. 0341-550606
e-mail: inbeweging@christengemeenschap.nl
Ook voor inlichtingen over abonnementen

Financiën en advertenties

Jos van Damme, tel. 06-10298186
e-mail: vandammejos@kpnmail.nl
banknr. NL36INGB0009185951, BIC: INGBNL2A,
t.n.v. In beweging, 6721 BW Bennekom

Druk

Drukkerij Modern, Bennekom

Kopijdata

Pinksternummer 1 april 2016
Michaëlnummer 1 juni 2016
Kopij graag aanleveren per e-mail
(inbeweging@christengemeenschap.nl).
De redactie behoudt zich het recht voor
ingezonden kopij in te korten of niet te plaatsen.

*Illustratie vooromslag: 'De engel van het hart',
houtsnijwerk Ghana*

De Christengemeenschap in Nederland en Vlaanderen Adressen en tijden van diensten

M=mensenwijdendienst, K=zondagsdienst voor de
kinderen, info: gezien onregelmatigheid navraag nodig.

Alkmaar, Oude Kanaaldijk 9, 1825 AT, 06-48118787,
M zo 10, di 9, do 10, za (info), K zo 9 (info)
Amsterdam, A.J. Ernststraat 869, 1081 HL, 020-6420769,
bgg 4414949, M zo 10, wo 9, do 10, za 9 of 11 (info),
K zo 9.30 (info)
Antwerpen, H. Consciencelaan 107, B-2640 Mortsel,
0032-3-4406821, M zo 10, wo 9.30, do 10 in Olen
(info), vr 9.30, K zo 9.30 (info)
Arnhem, Brugstraat 5, 6811 MB, 026-3621769,
M zo 10 (info), do 9.00 (info), K zo 9.30 (info)
Den Haag, Groot Hertoginnelaan 2, 2517 EG,
070-3634898, M zo 10.15, di 9 Engelse dienst
(info), wo 10 (info), do 9 (info), vr 10.30 (info),
K zo 9.30 (info)
Driebergen, Rijsenburgselaan 2a, 3972 EJ, 0343-758838,
M zo 10.30, di 9.30 (info), do 9.30, K zo 10 (info)
Eindhoven, Dorpstraat 122, 5504 HL Veldhoven,
040-2221009, bgg 2520498, M zo 9.30 of 10.45
(info), wo 9.30 (info), vr. 9.30 (info), K zo 10 (info)
Gent, Kasteellaan 54, 9000 Gent (geen postadres),
0032-9-2334768, M za 10 (info), K za 9.30 (info)
Het Gooi, Veldweg 1, 1404 CV Bussum, 035-5417957,
bgg 6563160, M zo 10, do 10 (info), K 11.15 (info)
Groningen, Lauwersstraat 3, 9725 HD, 0592-347059,
bgg 0594-659558, M zo 10.30 (info), do 10 (info),
K zo 10 (info)
Leeuwarden, Droevendal 9, 8911 KK, 0594-659558,
M zo 10.30 (info), wo 9.15 (info), K zo 9.45 (info)
Leiden, Vestestraat 49, 2312 SW, 071-5727618, bgg
06-52342851, M zo 10.30 (info), do 10 Duitse
dienst (info), K zo 10 (info)
Meppel, Catharinastraat 44, 7941 JG, 06-40289590,
M zo 10.30 (info), wo (info), K zo 9.45 (info)
Middelburg, Lange Noordstraat 62 (geen postadres),
0118-583352, bgg 06-46616138, M zo 10 (info)
Rotterdam, Lumeysstraat 33, 3039 ZN, 010-2232317,
M zo 10.30, di 9.30, wo 9.30, vr 7.30, K zo 10
West-Brabant, Minckelersstraat 27 (geen postadres),
Breda, 076-5422983, bgg 5021945, M za 9.30 (info)
Zeist, van Tetslaan 4, 3707 VD, 030-6913868,
M zo 10.30, wo 9, do 8, vr 10 (info), K zo 9.30
Zutphen, Badhuisweg 27, 7201 GM, 0575-524420,
M zo 10.30, di 9.15 (info), do 9.15 (info), K zo 10
(info)

Landelijk secretariaat: 070-3451506
Groot Hertoginnelaan 4
2517 EG Den Haag
e-mail: secretariaat@christengemeenschap.nl
website: www.christengemeenschap.nl

Van de redactie

Pater van de Lugt leefde in Homs, de belegerde Syrische stad die van de buitenwereld afgesloten werd. Waar anderen op de vlucht sloegen voor geweld en hongersnood, bleef hij vanwege de mensen, ouderen en zieken, christenen en moslims, die niet weg konden. Hij werd in april 2014 gedood. Pater van der Lugt was een mens met ups en downs; koppig, energiek en ondanks vrees moedig. Dat hij gevaar liep, wist hij. Hij had een motto, eenvoudig maar veelzeggend: 'Ga door!' Zijn slogan was een oproep aan hemzelf, aan de mensen in zijn omgeving en in de wereld. 'Doorgaan' betekende voor hem: je niet laten verlammen door de situatie waarin je leven moet, maar op staan en verder gaan wat er ook gebeurt met waar je voor staat.

Hij stond voor de weg die Christus is gegaan. Doorgaan wilde hij ten behoeve van de liefde, ondanks teleurstelling, tegenstand, agressie, lijden en sterven. Hij bleef hopen, luisteren, aandacht schenken, tijd vrijmaken, ruimte scheppen voor anderen. Moge het motto van pater van de Lugt in deze Paastijd weerklank vinden, moge Christus liefde en vrede leven in ons hart.

Deze In beweging heeft als hoofdthema 'Het hart': vier bijdragen treft u in dit Paasnummer aan waarin hartewarmte en hartekracht centraal staan. In de serie Op de groei vindt u een bijdrage over kinderen die in aanraking komen met de dood. Voorts treft u in dit Erasmusjaar een artikel over Desiderius Erasmus aan.

Marjolein te Pas

Zou je het merken?

Zou je het merken als je langs een tuin liep waarin paaseieren verstopt waren? Waarschijnlijk niet. Je zou genieten van de bloesemende bomen, de narcissen in het gras en de fluitende vogels in de lente; maar je zou niet weten dat in donkere hoekjes, onder hoopjes afval, in muizenholletjes, paaseieren verstopt lagen. Wanneer weet je zeker dat een tuin een Paastuin is? Meestal is dat wanneer je zelf de eieren verstopt hebt! Je kijkt rond en je weet: dáár ligt een eitje en dáár. En dáár op dat plekje, dat vast niemand ontdekt, ligt het roodgouden ei.

Met Pasen is de hele wereld één grote Paastuin. Niet omdat bomen en struiken in het frisgroen getooid zijn of omdat Eindhoven vol narcissen staat (op het zuidelijk halfgrond wordt het dan trouwens herfstig), maar omdat op de meest onverwachte, donkere en verborgen plekjes, nieuw leven is verstopt. Leven dat de dood en de materie heeft overwonnen: warm geestelijk leven.

Het gemakkelijkst is dat te herkennen, daar waar je dat nieuwe, tintelend geestelijke leven zelf een plekje geeft in het hart van de dingen, zodat ze gaan opglanzen: in de harten van voorbijgangers, in je eigen hart, in alles wat schoon en goed en waar is, maar ook in alles wat dat niet is. We kunnen en mogen dat doen omdat de Christus in de mens is opgestaan.

Myriam Driesens

Thema: Het hart

De thema-artikelen in dit Paasnummer gaan niet zozeer over het hart als orgaan in het fysieke lichaam van de mens, als wel over hartkrachten. Journaliste Hester Anschütz schrijft over het hart als symbool in moderne en oude tijden. Marjolein te Pas onderzoekt hoe schilderes Han Mes vanuit haar hart heeft gewerkt. Verhalenverteller Anje Robertson vertelt hoe Parzival op Goede Vrijdag in het hart werd geraakt. En tot slot een bijdrage van Frank Storm over het hart in het evangelie en in de mensenwijdingsdienst door het jaar heen.

Wat zegt het hart?

door Hester Anschütz (journaliste, gemeente München)

Als de Britse acteur Alan Rickman (vooral bekend van zijn rol als de geheimzinnige professor Sneeep in de films van Harry Potter) begin dit jaar overlijdt, verschijnt als medeleven op facebook dit pictogram ♥. De taal van de sociale media grijpt terug op symbolen: een gebroken hart voor verdriet, het tegenovergestelde wordt ook gebruikt (♥) om je voorkeur voor iets uit te spreken. Het hartjessymbool is een van de bekendste tekens ter wereld, dat bijna overal op dezelfde manier wordt uitgelegd. Dat is niet altijd zo geweest en ook de vorm van het pictogram was niet altijd zoals wij die nu kennen.

De vroegst bekende afbeelding van een hart, duidend op romantische liefde, stamt uit de dertiende eeuw. Op een afbeelding van het manuscript *Roman de la poire* zie je bijvoorbeeld een knielende man die een vrouw een hart overreikt. Dit hart heeft echter geen inkeping aan de bovenkant en lijkt meer op een omgekeerde peer. Ook in een schilderij van Giotto uit 1305 is eenzelfde peervormig hart afgebeeld, eigenlijk meer lijkend op het echte menselijke hart. De eerste harten als symbool zijn op potten en vazen te vinden, zelfs teruggaand op de eerste helft van het derde millennium voor Christus. In een museum in Kaboul, Afghanistan, is uit deze periode een aardewerken pot te zien met vijgenbladeren versierd. Op andere

potten en vazen zijn door de eeuwen heen hartvormige plantenmotieven gebruikt, wijnbladeren en klimopranken. Bij de Grieken werd Dionysos, de god van de wijn, hiermee afgebeeld; op vroegchristelijke graven werden deze bladeren ook gevonden, veelal duidend op de liefde die de dood overwint.

Uit deze plantaardige vormen zou in de loop der millennia de huidige vorm van een hartje, met twee golfjes en een inkeping ertussen, zijn ontstaan. Hoe dat zo is gekomen, daarover lopen de meningen uiteen.

I♥NY

Zo meent de een dat de bollingen van het hartje door vrouwelijke vormen geïnspireerd zijn, een ander dat de vorm door de Egyptische hiëroglief voor het hart de inspiratiebron was en weer anderen geven de Grieken de schuld. De Griekse filosoof Aristoteles zou in de vierde eeuw voor Christus, op basis van zijn studie van gestorven mensen, hebben beweerd dat er een derde hartkamer is. De Griekse arts Claudius Galenus meende twee eeuwen later dat er, naast twee hartkamers, een extra holte boven de rechter hartkamer is. De Middeleeuwers tekenden daarom een hart met de inkeping, als verbeelding van die extra holte, aan de bovenkant.

Het Lutherzegel, het symbool dat voor Martin Luther in 1530 werd ontworpen, is een hartje

Het Lutherse Zegel

met een inkeping in het midden. De inspiratie hiervoor was de Bijbelse tekst "Het geloof van het hart wordt tot gerechtigheid; het belijden met de mond brengt redding" (Romeinen 10:10). Als Milton Glaser het logo 'I♥NY' in 1977 ontwerpt om de stad New York populair te maken, krijgt het hartje de letterlijke betekenis van 'houden van'.

In mijn slaapkamer hangt een peperkoeken hart aan de muur. Erop staat in gestolde suiker 'Für mei Schatzer!' (voor mijn schatteke). Het is een tikje stoffig, het hangt er dan ook al jaren. Ik heb het mijn geliefde gegeven tijdens ons eerste bezoek jaren geleden aan het beroemde Oktoberfest in München. Dat doe je namelijk in de hoofdstad van de Duitse deelstaat Beieren, je geeft elkaar een peperkoeken hart met daarop een lieve tekst. Dit hart eet je vervolgens nooit op, ook al is het heel lekker, maar je hangt het aan de muur waar het jaren stof kan vangen en uit kan stralen hoeveel je van elkaar houdt. Wat de inwoners van Beieren in de laatste weken van sep-

tember graag doen, doet de rest van de wereld veelal rond Valentijn, op 14 februari. Dan geef je elkaar een hart, meestal van chocola, als teken van liefde en verbondenheid.

Gewogen

Deze symbolische betekenis heeft het hart niet altijd gehad. Vele culturen zagen het hart als teken voor leven, levenskracht, de ziel, gevoelens en middelpunt. Niet zo vreemd, als je bedenkt wat het menselijke hart is en doet. Ons hart is een spier die zelfstandig, onafhankelijk en zonder ophouden actief is. Ons hart is het enige orgaan dat we voelen als het gezond is. Bij al onze andere organen voelen we pas iets als er wat mis is. Het hart is in beweging, in een voortdurend ritme. Stopt de beweging, dan sterven we; met de start van de beweging, waardoor ook veroorzaakt, begint een mensenleven. Met het kloppen van het hart meten we of het een ongeboren kindje goed gaat en wanneer een stervende mens overleden is. Volgens de huidige geneeskunde is het hart een pomp, die het bloed door ons lichaam werkt.

Dat zagen de oude Egyptenaren nog wat anders. Volgens hen vond je in het hart: je geweten, wijsheid, kennis, je herinnering en je gevoelens. Na het overlijden van een mens werd, als het lichaam gebalsemd werd, alleen het hart in het lichaam gelaten, alle andere organen werden verwijderd. De Egyptenaren geloofden dat je hart na het overlijden werd gewogen tegen de *Ma'at*, het principe van waarheid en gerechtigheid, om vast te stellen hoeveel je ziel waard was. Slechte daden tijdens je leven maakten je hart zwaarder dan de *Ma'at*. Het zondige hart werd vervolgens door de god Ammit verslonden en de mens mocht niet naar het hiernamaals vertrekken. Binnen het hindoeïsme werd het hart als het goddelijke centrum in de mens gezien: het *Aman*, het onsterfelijke zelf van de mens, zijn

"Iets verstaan, betekent helderziend zijn met je hart."

Victor Hugo (1802-1885)

'Het hart wordt gewogen'. Van links naar rechts: Osiris beziet de weging, de god van de waarheid Ma'at weegt het hart, Thot zet het resultaat van de weging op schrift, helemaal rechts de zojuist gestorvene van wie het hart in het kruikje op de rechter weegschaal ligt.

geestelijke essentie, vergelijkbaar met wat wij ziel noemen. Binnen het hindoeïsme is de lotus vaak het afgebeelde symbool voor het hart. Het boeddhisme ziet het hart als zetel van het bewustzijn en binnen het katholieke geloof staat het bloedende hart voor het lijden en het medegevoel van Maria. Hier ziet men het vlam-mende hart als een symbool voor religieuze ijver en vroomheid, maar ook als teken van de liefde voor God of je medemensen. Diverse katholieke heiligen worden met het hart als attribuut afgebeeld.

Kijken met je hart

In onze taal gebruiken we het hart als we iets kernachtigs willen aanduiden. Zo zeggen we bijvoorbeeld: 'Met hart en ziel', 'het gaat me aan mijn hart', 'ik volg mijn hart', 'jij hebt het hart op de tong', 'dat noemen we het hart van de zaak', 'van zijn hart geen moordkuil maken'. Bij al deze gezegdes gaat het over de kern van iets of iemand. Maar wat is het precies, wat is die kern? Ons gevoel, onze ziel?

Kunnen we met ons hart voelen, denken, waarnemen? Volgens de antroposofische geneeskunde wel. Daar wordt het hart als meer dan slechts een pomp gezien. Fenomenologisch gezien is het hart eerder een waarnemingsorgaan, reagerend op wat het in het fysieke lichaam waarneemt en bloed daarheen sturend, waar het nodig is. Maar het neemt ook onze zieleroerselen waar. Als we bang zijn of opgewonden, reageert het hart hierop door anders

te gaan kloppen. Rudolf Steiner, grondlegger van de antroposofie, meende dat we op de plek van ons hart een waarnemingsorgaan kunnen vormen door meditatie en het doen van oefeningen voor onze ziel. Steiner noemt dit orgaan 'twaalfbladige lotusbloem': een orgaan waarmee we groei- en afbraakprocessen waar kunnen gaan nemen, die voor het fysieke oog onzichtbaar zijn.

Duidde de Duitse Bondskanselier Angela Merkel mogelijk op deze manier van waarnemen, toen ze zei vanuit haar hart te spreken over de grote vluchtelingenstroom deze herfst? Is het dit waarnemingsorgaan waar Saint Exupéry op doelt in zijn beroemde zin uit het boekje *De kleine prins*: "Het belangrijkste is voor de ogen onzichtbaar, alleen met het hart kunnen we het echt zien."

Binnen occulte wetenschappen wordt het hart met de zon en het metaal goud in verband gebracht: stralend vanuit zichzelf, levend vanuit zichzelf, symbool voor de kern van ons menselijke bestaan.

Schilderen vanuit het hart – Over het leven en werk van Han Mes

door Marjolein te Pas (geestelijke in de gemeente Driebergen)

Eens heeft Han Mes een droom. Zij ziet een lange weg met aan weerszijden bomen. Uit de takken van de bomen groeien penselen. Die weg geeft hoop in haar hart. Zou zij die weg helemaal af mogen lopen? "Ik herinner mij die droom. Het was stil en het licht was er eeuwig."

Han Mes wordt in 1936 geboren in Koog aan de Zaan. Zij is de dochter van een zeer muzikale moeder, haar vader is architect. Er wordt gezongen en gemusiceerd in het gezin met vier dochters. Han speelt op een kleine witte accordeon van het merk Amico die zij 'haar vriendje' noemt. Haar vader tekent graag in de vrije natuur, zittend in een roeiboot tussen het riet. Vanaf haar twaalfde jaar roeit zij regelmatig alleen naar het huis van een oude kunstschilder in Westzaan. De intimiteit van zijn atelier staat gegrift in haar herinnering. De oorlogsjaren hebben grote indruk op haar gemaakt. Te jong om de feiten te kennen, voelt zij wel het dreigende gevaar. Zij hebben joodse onderduikers in huis. Enerzijds ervaart zij de solidariteit en saamhorigheid, vooral

wanneer er 's avonds met elkaar wordt gezongen en gemusiceerd bij het licht van de fietslantaarn, anderzijds beleeft zij een sfeer van beklemming en angst voor soldaten, bombardementen, voor mogelijk verraad. Later komt de oorlogstijd terug in haar werk, bijvoorbeeld in het drieluik 'De strijd tussen krachten van goed en kwaad; de overwinning van de gerechtigheid'. Dit doek hangt in het Joods historisch museum. Op het midden-paneel schilderde zij een angstige weerloze massa. Het linker paneel laat een soldaat zien die onnozel kijkt, geridderd met een lintje op zijn jas. Hij heft de loop van zijn geweer omhoog en houdt met dat ene wapen de massa in bedwang, omdat hij "in zijn buik en in zijn hoofd een opdracht heeft". De soldaat staat symbool voor het geweld in de wereld. Op het rechter paneel schijnt diagonaal een licht uit de hemel. De soldaat gaat ten onder; hij wordt overreden door een eigen tank. Zijn eigen graf heeft hij gegraven door te geloven dat macht en oorlog redenen van bestaan zijn. Het licht daarentegen doet de gerechtigheid overwinnen.

'De strijd tussen de krachten van goed en kwaad; overwinning van de gerechtigheid', Han Mes (1984). Joods Historisch Museum

Ik ben een schilder!

Op zestienjarige leeftijd volgt Han de vierjarige opleiding aan de kunstnijverheidsschool in Amsterdam. Haar talent wordt herkend. Drie keer ontvangt zij een koninklijke subsidie. Inmiddels ontwikkelt zij zich tot een idealistische, eigenzinnige, rebellerende jonge vrouw, sterk gekant tegen (sociaal) onrecht. Begaan voelt zij zich met "mensen met sores". Door te schilderen probeert zij haar emoties gestalte te geven. De verf en het doek vormen de uitdaging om onderwerpen die haar na aan het hart liggen aan het licht te brengen.

In 1957 krijgt zij een beurs toegewezen van het Maison Descartes. Met die eervolle beurs kan zij aan een kunstinstituut in Parijs gaan studeren. Ze vertrekt wel naar Parijs, maar wil niet meer naar school. Han woont in een kleine kamer met een kapotte regenpijp naast het raam. Hoewel zij officieel geen toestemming krijgt, besluit zij dieren die ten dode opgeschreven zijn te gaan tekenen in een Parijs slachthuis. Aanvankelijk wordt zij door de slachters niet geaccepteerd. "Meisje, ga buiten bloemetjes tekenen", roepen zij naar haar. Eén van de mannen laat zelfs een rotje onder haar ontploffen op het moment dat een koe het kopschot krijgt. Ze denkt te zijn getroffen, maar blijft desondanks doodstil staan tekenen. Vanaf dat moment mag zij haar gang gaan en wordt in een kast verstopt als er een inspecteur voor de deur staat. Daar in Parijs leert zij de wereld in vele facetten kennen, in het abattoir, in het duistere onbeschrijflijk smerige café tegenover haar kamer, waar zij werkt, zonder rood van blauw te kunnen onderscheiden. In het Louvre bekijkt zij de bizarre werken van Jeroen Bosch, de mooie portretten van Corneille de Lyon en werk van Breugel.

Na een jaar besluit zij haar hart te volgen en terug te keren naar Nederland. Ze reist mee

'Kijkje uit de lucht', Han Mes (1975). In: Jan Eijkelboom, 'Het verhaal van Han Mes'

met een klein circus, dat in het zuiden van dorp naar dorp trekt. Tussen de clowns die zij tekent, duikt een stervend paard op; acrobaten torsen grote koeienkoppen op hun schouders. In haar werk speelt de herinnering een grote rol. In Parijs schilderde zij uit de herinnering Noord-Hollandse landschappen, weer in Nederland schildert zij herinneringen opgedaan in het slachthuis. Portretten maakt zij uit haar geheugen, aan zelfportretten werkt zij zonder spiegel.

In 1959 betreft zij een pand aan de Marxstraat in Amsterdam. Ze is dan 23 jaar. Op een dag werkt Han aan een donker huisje, een weg en een man die naar de horizon fietst. "Het was helemaal niet zo'n goed schil-

"Ik volg bij wat ik doe mijn hart en denk daarbij niet aan eventuele afkeuring of gevolgen."
Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832)

derij. Het was onhandig gedaan. Er zaten haren van mijn penseel in de verf..." Plotse-ling staat haar hart in vuur en vlam. Ze gooit haar penseel neer, holt de trappen af, struikelt over de stoep, krabbelt weer overeind en snelt naar een café om vervolgens haar vriend en collega te bellen: "Metten", roept ze in de hoorn, "ik ben een schilder!" Dat moment is cruciaal voor haar en onvergetelijk. Voor het eerst heeft zij het gevoel een schilderij gemaakt te hebben dat echt van haarzelf is. "Ik wist opeens dat ik het kon...dat dit mijn leven was...dat ik een schilder ben."

Afdruk van het immateriële leven

Het werk van Han Mes kan in drie grote periodes verdeeld worden. Er zijn de vroege klein formaat schilderijen, vervolgens de schilderijen van groot formaat, gekenmerkt door een donkere, sombere periode in haar leven en ten slotte kleurrijke doeken waarop het licht de duisternis doordringt en verdringt.

Aan de vroege kleine schilderijen werkt Han in de jaren '60 en de eerste helft van de jaren '70. Deze schilderijen zijn complexe verhaal-tjes en komen voort uit haar herinneringen en dromen. Alles op die doeken heeft een symbolische betekenis, de eieren, de vogels, de insecten, de lammetjes, de mensen, de hoofddekseksels, de maskers. Han spreekt over een 'persoonlijke iconologie' (vormtaal). "Niets is toeval, niets is opzet."

Het schilderij 'Kijkje uit de lucht' (1975) bijvoorbeeld toont een vrouw in een bal in de lucht. "Die vrouw is beschermd", zegt Han over dit werk, "maar ze neemt ook waar. Ze is in een storm, ze vliegt mee, ze valt niet. Ze zit in een doorzichtige bal, daar kan zij doorheen kijken en de aarde zien. Het heeft me altijd fantastisch geleken...dat je een beetje van de aarde af bent en de verantwoordelijkheid niet zo erg voelt en tegelijkertijd toch alles kunt overzien..."

Tijden van relatief evenwicht en geconcentreerd werken worden afgewisseld met kortere of langere periodes van desoriëntatie, twijfel en rusteloos zoeken. In het midden van

de jaren '70 verhuist Han naar de Brouwers-gracht in Amsterdam, een pand met een groot atelier. Zij kan nu omvangrijke doeken schilderen. In die tijd overmant haar een melancholieke stemming. De buitenwereld ervaart zij als bedreigend. Zij denkt veel na over de mens, de wreedheden van de oorlogen, over de aarde. "Ik heb altijd gevoeld dat de krachten van de aarde groter zijn dan die van de mens. Ik vermoed dat er iets met de aarde gebeurt wat wij niet direct zien, maar wat zich wel langzaam gaat voltrekken." In die duistere tijd worden haar dromen visioenen, waarin zij ingrijpende apocalyptische beelden ziet; beelden uit andere werelden die betrekking hebben op het verleden, het heden en de toekomst op aarde. Zij is overtuigd van het werkelijkheidskarakter van haar gedachten.

"Om te overleven moet ik schilderen. Zo'n schilderij is een afdruk van het immateriële leven, dat ik voel en ervaar. Dat ik zoveel vragen had over het wezen mens, waar ik aanvankelijk niets van begreep, is ook een drijfveer geweest. Niet zozeer dat ik antwoord kreeg, maar er waren soms sferen die me op een schilderij duidelijk werden. Daardoor kon ik dan onderwerpen in een bepaalde ordening krijgen die mij eigen was, die mijn taal was, mijn droomwereld." Veel schilderijen uit die donkere tijd bestaan niet meer. Ze waren te intiem, te ingrijpend. Zij heeft ze verbrand of overgeschilderd.

Een overgangswerk tussen de donkere tijd en de kleurrijke lichte doeken vormt het schilderij 'De opstanding' uit 1985, waar het licht de duisternis doorbreekt en leven de dood doordringt. In het boek 'Han Mes twee werelden' (Stichting Uitgeverij Noord-Holland, 2002) wordt de dichter Theodore Roethke aangehaald: "In a dark time, the eye begins to see."

Achter de dingen

Haar doeken worden kleurrijker en lichter. Zij schildert nog altijd figuratief, maar anders. "Vroeger schilderde ik figuren in landschappen, nu zijn het innerlijke landschappen die ik

schilder. De mensen op mijn schilderijen zijn innerlijke figuren." Die figuren gaan een verhouding aan met elkaar, nemen een bepaalde positie in, een bepaalde plaats in de ruimte.

Haar inspiratiebron is het leven. Kleine voorvallen, grote gebeurtenissen, alle indrukken slaat zij op in haar hart. Later, vaak veel later, krijgen zij samen met andere gebeurtenissen hun plaats in een schilderij. Ontmoetingen op straat, in het koffiehuis, in haar atelier laten een stempel achter in haar ziel. Ook de vele intense belevenissen met haar relaties, kinderen en vrienden geven haar ruimschoots onderwerpen. De buitenwereld blijkt onontbeerlijk om haar binnenwereld te voeden. Schilderen is haar hulpmiddel om de dingen die zich innerlijk in haar afspelen concreet te maken. Wat zij schildert is een ervaring, een inzicht; een zien met hoofd en hart. In haar atelier wordt het doek zelf atelier, het kader waarbinnen haar binnenwereld, haar stemming en haar relatie met mensen tot leven komt. De titels zijn suggesties van wat zich op het schilderij afspeelt: 'atelier', 'uitzicht', 'in het voorbij gaan', 'onderweg', 'ontmoeting', 'mensen op weg' etc.

"Meestal begin ik zomaar. Ik maak zelden een ontwerp of schets. Ik heb dan ook geen idee wat het zal worden. Alleen weet ik hoe ik me op dat moment voel. Vaak vind ik iets

'Mensen op weg', Han Mes (1996). In: 'Han Mes – Twee werelden', St. Uitg. Noord Holland

waaraan ik bezig ben lelijk, maar op een goed moment voel ik dat er diepte in komt, er gaat iets werken, er komt leven in. Dan komt dat mysterieuze, dat donkere licht, dat heel gekke mistige. Dan komt er langzaam in wat ik voel en dan heb ik het over iets... Dan ga ik er met een heel andere spanning aan... Achter de dingen voel ik vaak zo'n ontzettend mysterie..."

Het hart van Parzival

door Anje Robertson (historica en verhalenverteller, gemeente Amsterdam)

In het zesde avontuur van het Parzivalverhaal vertelt Wolfram von Eschenbach hoe de valkeniers van koning Artus een groot verlies hebben geleden. Eén van hun beste valken is namelijk weggevlogen omdat hij overkropt (voldaan) was.

Wat was er gebeurd met de valk? De valk was het bos ingevlogen achter een ruiter aan. Het was Parzival. Bij toeval had hij de Graalburcht

gevonden. Eerder had hij van de oude edelman Gurnemanz een opvoeding genoten. Zijn moeder had hem dit aangeraden, nadat zij hem zelf, wild, in de natuur had laten opgroeien. Bij deze opvoeding leerde hij hoe hij zich als ridder te gedragen had. Er waren veel verstandige en praktische lessen bij, maar ook was hem geleerd in gezelschap geen vragen te stellen, want dat zou onbetamelijk zijn. Dat laatste was precies wat Parzival dus ook niet

deed toen hij in de Graalburcht was en naast de zieke Graalheer mocht plaatsnemen. En dat was juist wat hij wél had moeten doen! Zijn hart was zo zuiver, dat hij zonder enige moeite in de Graalburcht was binnen gekomen. Maar de regels van betamelijkheid weerhielden hem ervan om vanuit compassie, vanuit zijn hart aan de zieke Graalheer te vragen: "Wat scheelt U?"

En daar gaan nu de valk en Parzival, verdreven uit de burcht. Parzival komt nooit uit het zadel om te slapen, ook deze nacht niet. Hij slaapt op zijn paard en de valk slaapt vlak achter hem op een tak. De sneeuw valt door. De volgende ochtend vervolgt hij zijn weg, dwars door het bos. De valk vliegt achter hem aan. Zo komen ze bij een veld waar één omgevallen boomstam ligt en wel duizend ganzen verblijven. De valk duikt, de ganzen stuiven op, toch weet hij er een te verwonden. De gans ontkomt door zich te verschuilen onder de takken van de omgevallen boom. In de sneeuw vallen drie bloeddruppels van de gans. Die drie bloeddruppels herinneren Parzival aan zijn vrouw, Condwir Amours: er bestaat geen vrouw met grotere schoonheid. De herinnering aan haar, die hij al zo lang mist, brengt zijn hart zo in vervoering, dat zijn omgeving voor hem niet meer lijkt te bestaan. Het gemis van haar zuivere, aardse liefde is te groot.

Door enkele ridders van koning Artus wordt hij opgemerkt en uitgedaagd. Hij dankt het aan zijn nobel paard, dat zich steeds op tijd omdraait, dat hij de strijd met hen aan kan gaan en natuurlijk wint hij dat. Pas als de andere grote held van dit verhaal, Gawan, besluit om te gaan kijken, komt er iemand die ziet en begrijpt wat er met Parzival aan de hand is. Gawan herkent Parzivals situatie en legt een doek over de drie bloeddruppels. Parzival, de machtige ridder op het paard, komt weer tot zichzelf.

Goede Vrijdag

Gawan neemt hem mee naar het vlakbij gelegen tentenkamp van koning Artus. Ridders en hun dames roemen allemaal de schoonheid van Parzival. Hij wordt opgenomen in de kring van de Ronde Tafel, de stemming is feestelijk, maar niet lang. Op een ezel gezeten komt een vrouw, 'om haar minne waren weinig speergevechten gevoerd'. Wel is zij een geleerde vrouw met kennis uit het oosten en uit het westen. Zij brengt verdriet bij het kort daarvoor nog zo feestelijke gezelschap. Parzival heeft immers veel leed aangericht bij haar heer, de heer van de Graalburcht: Anfortas. Parzival heeft hem immers niets gevraagd! "Schande, schande", scheldt ze.

Parzival weet dat hij verder op zoek moet, op zoek naar de burcht waarin hij ooit zo gemakkelijk binnenkwam, de Graalburcht. Eindeloos lang is de tocht die hij daarna maken moet, naar men zegt een aantal jaren. Dan komt de dag dat hij, opnieuw door de kou en de sneeuw rijdt. Zijn schild is gehavend, zijn gedachten zijn somber. Hoelang nog en waar-toe?

Er komt hem een oude ridder met vrouw en dochters tegemoet. Ze zijn eenvoudig gekleed en op blote voeten. Parzival wijkt voor hen uit en vraagt waarheen hun tocht leidt. Ze vertellen hem daarover en de oude ridder betreurt het, dat de ruiter op deze heilige dag geen aanleiding heeft gezien om zijn vorstelijke wapenuitrusting uit te trekken.

Parzival weet niet welke dag het is. En ja, hij heeft iemand gediend die 'God' genoemd wordt. Hij heeft wel om diens hulp gevraagd, maar die nooit gekregen. Het gesprek gaat verder: de ridder legt hem uit dat het Goede Vrijdag is en dat Gods zoon voor ons gestorven is. Nee, Parzival moet maar verderop gaan, daar woont een kluisenaar, die zal hem wel beboeten voor wat hij heeft nagelaten.

"Het wonderbaarlijkste van de mens is zijn hart, want dat ordent zijn gehele wezen."
Uit De verhalen van 1001 Nacht

Dan zijn het de dochters van de oude ridder die verontwaardigd hun vader aanspreken: "Waarom deze arme man, in dit weer, zo toespreken? Nodig hem uit om bij ons te komen!"

Dankzij het verzoek van zijn dochters komt de oude ridder tot inkeer. Parzival weigert echter, om redenen van kuisheid ten opzichte van de meisjes, om op de uitnodiging in te gaan. Hij zet zijn eenzame tocht voort en in zijn hart komt de gedachte op:

Wat als God hulp kan bieden, die mijn droefenis overwint? De oprechte menselijkheid van de meisjes op deze Goede Vrijdag breekt iets open in zijn hart. Hoe verder hij rijdt, hoe meer hij bereid is zich over te geven aan de leiding van God.

Gelouterd door ervaringen

Zijn tocht brengt hem bij de kluizenaar Trevizent, broer van graalburghtheer Anfortas. Hier pas wordt hem uitgebreid uitleg gegeven over zijn situatie en zijn familie: hij is een bloedverwant van Anfortas. Bijzonder is dit keerpunt in het verhaal. Parzival groeide, zonder zijn eigen naam te kennen, afgezonderd van de 'beschaafde' wereld op, omdat zijn moeder hem wilde beschermen. Nu wordt hij opgenomen door iemand die ook buiten de 'beschaafde' wereld leeft, maar zo leeft uit eigen vrije keuze, om een zuiverder mens te zijn. Parzival hoeft hier geen boete te doen, maar wel wordt hem verteld welke zonden hij in dit leven heeft begaan, ook al

*'De ontmoeting met de oude ridder Kathenis en zijn vrouw en dochters',
August Spiess. Sängersaal Schloss Neuschwannstein*

was hij zich er vaak niet van bewust. Wil het verhaal ons vertellen dat bewustzijn over onze daden ons anders kan doen handelen? Dat het bijdraagt aan het worden van een beter of completer mens?

Pas wanneer hij tot rust gekomen is en nog veel zaken van Trevizent heeft vernomen over de Ware Minnaar gaat hij verder. Er volgen nog enkele avonturen, maar koning Artus en diens ridders worden weer gevonden. Uiteindelijk vindt hij, na het keerpunt in het verhaal waarin op Goede Vrijdag zijn hart openbrak, de weg naar de Graalburgh terug, gelouterd door zijn ervaringen en zijn eigen gevonden geloof in God. Dan kan hij recht uit zijn hart vragen: "Oom, wat scheelt U?"

De weg van het hart

door Frank Storm (geestelijke in de gemeente Driebergen)

Veelvuldig wordt in de evangeliën en in de sacramenten het hart genoemd als een orgaan dat kan meevoelen met anderen, dat geraakt en getroffen wordt door leed en onrechtvaardigheid, dat verdriet en vreugde kent. Het hart kent echter tegenstrijdige gedachten.

Wat weten we eigenlijk van het hart?

Mijn kleinzoon van negen antwoordde met Rotterdamse nuchterheid op die vraag: "Een stukje vlees in je lichaam." Maar wat voor vlees is dit dan? Is het niet een deel van het scheppende Woord, van de kosmische wijsheid die vlees wordt bij de vorming van het embryo, van de Logos die aardemens wordt bij iedere geboorte? Het fysieke lichaam is prachtig opgebouwd en niet in de laatste plaats is ons hart een geschenk van de goden.

Je hart klopt je hele leven onvermoeibaar en energiek. Het bloed komt tot rust. Dan trekken de hartspieren samen en krijgt het bloed weer vaart. Het brengt warmte, zuurstof en voeding naar de periferie. Het hart is het stralende en actieve middelpunt in het lichaam. Het is ook het middelpunt van je persoonlijkheid en verbonden met moed en ondernemingszin. Het durft het aan een dieper levensgevoel te laten spreken. Met je hart weet je of het waar is wat er gesproken wordt. Je merkt of dingen uitgedacht zijn of dat er iets niet klopt. Je bent jezelf in je hart.

Het hart heeft ook ruimte voor realiteiten van ziel en geest. In de hartkamers en boezems, in de wervelende dynamiek van het doorstro-

mende bloed, ontmoeten ziel en geest elkaar. Iemand is 'een moedig strijder voor de geest'. Je kunt 'aanvoelen met je hart' wat de spreker zegt. Met je hart kun je in vuur en vlam geraaken, enthousiast worden, religieus voelen...

Dan kom je in de innerlijke tempel van het hart, daar waar de grote gedachten en gevoelens kunnen gedijen. Alsof je een oude romaanse kerk betreedt en voor het altaar onder een prachtig gewelfde koepel staat en de bijzondere ruimte voelbaar wordt – het hart biedt een dergelijke spiritueel doorleefde innerlijke ruimte. Op het harte-altaar kunnen oppervlakkige gedachten en gevoelens transsubstantiëren, omgevormd worden tot dragers van licht en liefde.

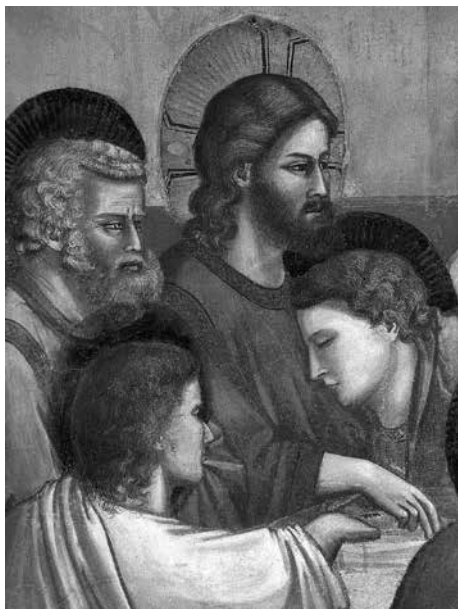
Het hart in het evangelie

Kostbare, warme woorden spraken de herders over het pasgeboren kind Jezus, woorden van vrede en licht en over mensen van goede wil. Maria bewaarde de woorden van de herders in de overdenkingen van haar hart. Ze liet haar diepste gedachten rusten op dit nieuwe leven dat haar was toevertrouwd: een leven vol belofte, een geschenk aan de onzeker geworden mensheid.

De engel Gabriël had aan Maria verkondigd: "Je zult een zoon baren, het goddelijke licht zal in hem verschijnen en aan zijn rijk zal geen einde zijn." Nu vertelden de herders haar over het licht in de ogen van het kind, over het openbaringslicht van de engelen, over harte-licht waardoor je een andere kijk krijgt op het leven. Herders en engelen weten welk kind Maria onder haar ontvankelijke hart had gedragen.

"In ons innerlijk is een stem, die ons vertelt wat goed voor ons is. We kunnen deze niet met onze oren horen, maar wel met ons hart."

Onbekende bron

'Het laatste avondmaal', Johannes rust aan het hart van Christus. Giotto (1266-1337), Scrovegnikapel Padua

Ga de weg van het hart zegt Lukas in zijn evangelie. Je vindt deze weg in de ontmoetingen met mensen, op het veld van je leven. Het achtvoudige pad van Boeddha wordt in het Lukasevangelie doorstroomd met het jonge en verfrissende leven van een pasgeborene, met het licht van de Verlosser. In de aura van Jezus straalt het licht van Boeddha, in het geestlicht van Boeddha werkt de levenskracht van Jezus. Maria verschijnt als een inspirerende gestalte om jong en hartelijk te maken wat oud en verdrietig wordt in het soms onherbergzame leven.

In de evangeliën is het hart een orgaan waar licht of duisternis in werkzaam is. Bij het avondmaal ligt de leerling die de Heer liefhad

aan Zijn hart. Johannes hoort op die wijze de diepste geheimen van het Christushart. Het bloed van Christus stroomt na het schenken van de wijn door de harten van de discipelen, zoals het ook door ons hart kan stromen na de communie. Bij zijn afscheidsrede legt Christus het nieuwe doel in het hart van het mens. "Dit leg ik als doel in Uw hart: geeft elkander uw liefde" (Joh15:18).

Maar in het hart zitten tegenstrijdigheden. Er is ook een duistere kant! Simeon, die het kind Jezus in de tempel op zijn arm mocht nemen, profeteerde dat de tegenstrijdige gevoelens van vele harten openbaar zullen worden wanneer dit kind als volwassene zal optreden. Het hart is niet vanzelfsprekend goed, omdat het een hart is. Het hangt er vanaf wat er in leeft. Naast liefde en wijsheid kan dat zijn: ongelouterde hebzucht, afgunst, begeerte, hartstocht, instincten van zelfbehoud. Het hart heeft dus een donkere kamer, 'a dark room', anatomisch onvindbaar, maar van grote psychische realiteit. Deze dubbelganger wordt bij Mattheus 15:15-20 en Lukas 11:40 genoemd.

Jezus ziet bij zijn onderwijzingen dat het 'het hart van dit volk verstokt is en vol boosheid'. Er moet nog veel gebeuren. Hij wijst nadrukkelijk op deze zwakke plek in het centrum van de mens: "Niet wat de mond ingaat, ontwijdt de mens, maar wat de mond uitgaat dat ontwijdt de mens." "De mond spreekt waar het hart van overvloed" (Mt12:34).

Je bent verantwoordelijk voor de woorden, die je spreekt. Let er op hoe je spreekt, wat er uit je hart komt en dus met je persoonlijkheid verbonden is. Daar zit het echte probleem zegt Jezus. Niet wat je eet of opneemt, of je je handen al of niet hebt gewassen, maar wat er van je uitgaat, wat je uitstraalt, wat je anderen aandoet, dat is waar het om gaat.

"De tijd, die niet met het hart is waargenomen, is verloren."
Michael Ende (1929-1995)

Het hart in de mensenwijdingsdienst

In de mensenwijdingsdienst klinkt voorafgaande aan het lezen van het evangelie de bede: "Gij moge zijn in mijn hart." Gesproken tot Christus, ontstaat door deze bede het bewustzijn dat uit de overvloed van Zijn aanwezigheid de heilige tekst uitgesproken kan worden. Met je hart kun je waarnemen hoe Christus verschijnt in de beeldentaal van het evangelie. Hij, die zelf het wereldwoord is, die met ons in gesprek wil komen, die het ware ik is en in ons wil spreken, leeft in de woorden van het evangelie.

Hoe spreekt de mensenwijdingsdienst in de kringloop van het jaar over het hart? In de tijd van de verwachting, met *Advent*, klinkt het woord van het hopen de mensenhart, dat het heil kan voelen in de schoot van de wereld. Hier is het hart het waarnemingsorgaan dat de belofte van de toekomst leert waarnemen. In de *Kerstnacht* komt het helende genade-licht naar de aarde toe. Ons hart mag het voelen naderen in het gebed.

In de tijd van *Driekoningen*, met de goddelijke ster in de hoogte aan het begin van het jaar, ontmoeten we hartewarmte en geestes-licht, die één willen worden. Op de achtergrond verschijnt het mysterie van de twee kinderen Jezus. Het kind Jezus uit het Mattheusevangelie schenkt zijn geestlicht aan het andere kind, dat Lukas beschrijft. Dat gebeurt als Jezus met zijn twaalfde jaar in de tempel is. Hartewarmte en geestlicht leven gezamenlijk in het hart van de daarna verder opgroeïende Jezus van Nazareth. Hij sprak met gezag én liefde, met compassie én inzicht. Het hart kan zo een liefdevol denkorgaan worden. Herders en koningen samen.

In de *Lijdenstijd* komt met het epistel en het invoegsel de diagnose van het nog onvolmaakte hart. Het draagt zelfs de angel van het kwaad. Het zwakke ik, hierdoor terneergeslagen en leeg, kent ontbering en droefenis over de teloorgang van de gouden lichtwereld. De mens heeft zijn 'goddelijk zijn' verloren, zegt het credo. Het hart is leeg, als een onbewoond huis zonder bewoner.

Dit alles wordt nog overtroffen in de *Stille Week* en omfloerst met zwart: brandend is het oord van het hart en koud tegelijk.

Hoe gaat de weg van het hart verder? Komt er een einde aan de lijdensweg? Jezus Christus beleefde aan het kruis opperste eenzaamheid: "Vader, Vader waarom hebt Gij mij verlaten?" Maar na zijn lijden kwam de genezing: de overwinning op de dood, de opstanding, was de therapie. Met het hart kun je mee-sterven, mee-lijden en mede tot opstanding komen. Troostend is het verhaal van het hart.

Met *Pasen* is het hart vol vreugde, vol warmte en blijdschap. Daar ontmoeten we het zonnehart, de onuitputtelijke bron van het bestaan. Iedere hartenklop is een lofzang op het leven met al zijn ritmes. In het hart vinden we de krachten waardoor onze levensloop ontstaat, waar we van houden, wat we willen ontlopen, waar we moed voor moeten ontwikkelen, wat we willen ontmoeten. Van harte gelukgewenst als je iemand wilt worden!

Met *Hemelvaart* ontmoeten we het schouwende hart, het hart dat zichtbaar maakt hoe de Christus zijn kosmische dimensie herwint, terwijl Hij zich daardoor tegelijk met de aarde verbindt in alle komende eeuwen. Hij wordt de Heer van de hemelkrachten op aarde. Dat kan je leren zien met je hart, met harte-zienerkracht.

Met *Pinksteren* stralen de vlammen van de geest uit het mensenhart. De inspiratie van de Heilige Geest, het enthousiasme is ontvlamd. Ieder individu leeft met zijn/haar hart in de gemeenschap door de warmte van het vuur. Hartevuur verwarmt de ander.

In de *Johannestijd* ontmoeten we het vuur van het verlangende hart en ten slotte haalt Michael in de oogsttijd de vrije kracht uit het hart om de kosmos met de hiërarchie van engelen te kunnen herscheppen samen met de bijdrage van die mens, die zijn hartebloed schenkt aan het leven en aan de geest.

Op de groei

In de serie 'Op de groei' komen uiteenlopende aspecten van de religieuze opvoeding – van voor de geboorte tot na de puberteit – aan de orde. De naam van de serie duidt zowel op de groei van het kind, als op de groei die de opvoeder zelf gaandeweg doormaakt. In deze bijdrage schrijft Marianne de Nooij over kinderen en de dood.

En niet vergeten om weer terug te komen!

door Marianne de Nooij (geestelijke in de gemeente Amsterdam, moeder)

Wat wordt er van jou als opvoeder gevraagd wanneer je kind in de nabije of verdere omgeving in aanraking komt met de dood?

In veel gezinnen, peuter- en kleuterklassen wordt aan de vooravond van een verjaardag of op de ochtend zelf een verjaardagsverhaal verteld. Dit verhaal wordt in grote lijnen beschreven in het prentenboek van Hilda Herklotz en Janneke Rosenbrand 'Hoe de kleine engel op de aarde kwam'. Het verhaal bestaat in talloze variaties, want ieder gezin, iedere klas heeft zo zijn eigen versie. Zo'n verjaardagsverhaal geeft de mogelijkheid om biografische details toe te voegen over wat er allemaal gebeurde toen de kleine engel eenmaal goed en wel op aarde was (want daar eindigt het verhaal in het prentenboek); over hoe bijvoorbeeld het mensenkind dikke vrienden werd met zijn pop en dat er later een zusje bijkwam enz. Wie een dergelijke

verhaalcultuur verzorgt, heeft hier profijt van wanneer er in de omgeving van een kind een sterfgeval optreedt. Want het hemelhuis heeft niet alleen een poort waardoorheen kleine engelen vertrekken om naar de aarde te gaan, maar ook een poort waardoorheen zij op zekere dag weer terugkomen in het hemelhuis. In het verhaal van Hilda Herklotz zegt de grote engel dan ook tegen de kleine engel, als die op weg gaat naar de aarde: 'En niet vergeten om weer terug te komen!'

Twee poorten

Het grote hemelhuis heeft dus niet alleen een uitgang, waarover het verhaal in het prentenboek gaat, maar ook een toegangspoort. Bij de uitgangspoort staat de grote engel Gabriël. Voor de poort staat een lange rij engelen met kleine of soms al iets grotere vleugels. Zij gaan naar de aarde toe om daar mens te worden. De engel Gabriël weet van iedereen wanneer het zijn tijd is om te gaan. Sommigen vinden het moeilijk, want ze weten dat in de aardse 'duisternis daarbuiten', buiten het hemelhuis, ook 'geween en tandengeknars' is en dat je daar gebonden wordt aan een aardelichaam dat handen en voeten heeft (Mattheüs 22: 11-14). Anderen kunnen niet wachten om in de aardse duisternis hun licht en troost te gaan brengen.

Ben je eenmaal aan de beurt, dan neemt de engel Gabriël je beide vleugels aan, met de belofte dat hij ze goed zal bewaren totdat je klaar bent op aarde en weer terugkomt in het hemelhuis. Voordat je naar de aarde gaat vertelt de engel Gabriël: "Wanneer je op aarde aankomt, dan word je geboren als een heel klein mensenkind. Je zult merken dat het aardse licht heel anders is dan het hemelse licht hier. Daar is ook kou en warmte en je moet met vallen en opstaan leren omgaan met de zwaartekracht. In het begin herinner je je nog veel van hoe het hier bij ons in het hemelhuis is. Maar zodra je rechtop gaat leren lopen en de mensentaal gaat spreken, vergeet je steeds meer. Er zijn zelfs mensen op aarde die na een tijd menen dat het hemelhuis, waar ze zelf vandaan komen, helemaal niet bestaat!"

Bij de toegangspoort staat de grote engel Michaël. Daar komen de mensen vanaf de aarde naartoe als hun leven na kortere of langere tijd op aarde voltooid is. Ze ontvangen hun vleugels en worden weer engel. Ieder heeft een mand bij zich met daarin de vruchten van zijn leven. De engel Michaël heeft een grote weegschaal, waarop iedereen deze vruchten mag gaan wegen. En dan kun je ontdekken dat de grote dikke pompoen van alle diploma's die je op aarde hebt behaald en

al het geld dat je hebt verdiend niet veel weegt. Maar dat ene besje van een kleine liefdevolle daad aan een vreemdeling, die je zelf al lang weer vergeten was, dat doet de weegschaal diep uitslaan.

Zijn eenmaal alle vruchten uit je mand gewonnen, dan ga je verder het hemelhuis binnen, waar je vleugels verder kunnen groeien van alle vruchten die je meegenomen hebt. Krijg je dan weer plannen voor een nieuw leven op aarde, dan schuif je aan in de rij van de grote engel Gabriël bij de uitgang, tot je aan de beurt bent om je vleugels af te geven.

De keuze van dergelijke beelden en de manier waarop je die verweeft in je verhalen pas je aan aan het kind of de klasgroep waar je mee te maken hebt. Zulke beelden kunnen vooral dan werkzaam worden in situaties waarin een kind te maken krijgt met de dood, als deze beelden al lang een vertrouwd element zijn in de gezins- of klascultuur. Dan kun je biografische elementen uit het leven van bijvoorbeeld de zojuist gestorven opa in je verhaal inweven en wellicht iets over de aard van de vruchten in zijn mand vertellen.

Schoolkind en puber

Komt een kind na de tandenwisseling rond het zevende jaar in de schoolleeftijd, dan kan het in het regelmatig deelnemen aan de zondagsdienst voor de kinderen ervaren dat het sterven evenzeer bij het leven hoort als het geboren worden. Het raakt ermee vertrouwd dat al het levende in de dood wordt gevoerd, met als doel om weer opnieuw tot leven gewekt te worden en nieuw leven mogelijk te maken.

In de schoolleeftijd is het voor kinderen die te maken krijgen met de dood ook een grote hulp wanneer zij vertrouwd zijn met verhalen waarin het sterven een natuurlijke plaats heeft. Denk bijvoorbeeld aan legenden over heiligenlevens. In een prachtig verhaal uit de zesde eeuw groeit het blinde meisje Odilia uit tot leider van een groot kloosterhospitaal. Aan het einde van haar lange leven gaat zij samen met haar beschermengel en de grote

engel Michael terug naar het hemelhuis. In haar heengaan wordt het hele kloosterhospitaal met liefelijke geuren gevuld.

Rond het veertiende jaar 'sterft' met de geslachtelijke rijping het kind en begint in de puberteit de volwassene stukje bij beetje geboren te worden. Op deze leeftijd ervaart menig jongere een sterfgeval in de familie- of vriendenkring als veel smartelijker dan op eerdere of latere leeftijd. Dat heeft er wellicht mee te maken, dat hij of zij zelf ook een sterfproces doormaakt. Dit is dan ook juist de leeftijd waarop een kind het sacrament van de jeugdwijding mag ontvangen als overgangsritueel naar de groei tot volwassenheid. De jeugdwijding vindt altijd plaats in de Paastijd, de tijd vol van opstandingskracht. Het kind ontvangt een zegen voor zijn verdere leven op aarde. Het vertrouwen, dat er leven is na elke – kleinere of grotere – dood, wordt in deze zegen gevoed en versterkt.

De beelden die de natuur ons geeft over sterven en opstaan zijn in elke levensfase een

hulp in het leren omgaan met de dood. De tarwekorrel, die in de aarde wordt begraven, laat na drie dagen een eerste puntje van nieuw leven boven de aarde uitkomen. De rups, die tot een doodse pop is geworden, toont het wonder van de vlinder die zich op de vlinderwieken verheft uit de aardse zwaarte.

Jong sterven

En hoe is het als een mens op jonge leeftijd sterft? Rudolf Steiner (1) geeft het gezichtspunt dat kinderen die voor hun geslachtelijke rijping sterven, teruggaan naar waar ze vandaan kwamen, omdat ze nog sterk een verbinding hebben met hun geboorteland, met 'de poort van Gabriël'. In de Christengemeenschap is het ook zo, dat kinderen die voor hun veertiende jaar sterven een heel andere uitvaartdienst krijgen dan de dienst die gehouden wordt voor iemand die op latere leeftijd sterft.

Een jonggestorven mens leeft in de hemel niet als 'kind' verder. Afhankelijk van hoe vaak hij

Toneelstuk 'Odilia', Andrieskerk oktober 2015: de twaalfjarige Odilia bij de bron, met links haar beschermengel en achter haar de engel Michaël

al op aarde geweest is, leeft hij als jongere of oudere ziel verder. De ziel voegt zich in de reeks van incarnaties om na korte of langere tijd weer naar de aarde te komen.

Jonggestorven kinderen hebben een compleet levenskrachtenlichaam en levenslot voor hun incarnatie op aarde voorbereid en daar wordt dan nauwelijks iets van gebruikt. Wat ongebruikt is, is echter niet weg. Rudolf Steiner (1) geeft aan dat deze ongebruikte levenskrachten en dit ongebruikte levenslot ter beschikking komen van de mensen op aarde, om de verbinding van de aarde met de hemelwereld, het spiritueel-religieuze leven op aarde te versterken.

Het verdriet dat een gestorven kind heeft als de brug is gebroken en het in de hemel voorgenomen levenslot niet geleefd kan worden, deelt zich intens aan de ouders mee. De uitvaartdienst voor kinderen is dan ook

helemaal gericht op het troosten van degenen die achterblijven en door hen heen op het troosten van het gestorven kind.

Het is een vreugde voor het gestorven kind als degenen die op aarde achterblijven iets doen met het ongebruikte lot. Als achterblijver kun je je daarvoor openstellen, door bijvoorbeeld 's avonds bij het inslapen met de vraag te leven: is er iets uit jouw levenslot dat je nu niet meer zelf op aarde kunt realiseren? Voeg het dan in de nacht maar bij mij in. Ik zal het dan beleven als mijn eigen idee, maar in de vreugde die ik ervaar als het plan gerealiseerd wordt, zal ik voelen dat ik blij ben voor twee!

(1) In het boek van Arie Boogert 'Bij het sterven van kinderen' (Uitg. Christofoor) zijn, naast de handreikingen van Boogert zelf, ook gedeelten uit voordrachten van Rudolf Steiner over dit onderwerp bij elkaar gezet.

Erasmusjaar 2016

Desiderius Erasmus (1469-1536) was er een groot voorstander van, dat iedereen de Bijbel in de eigen volkstaal zou kunnen lezen. In 2016 is het vijfhonderd jaar geleden dat een vertaling in het Grieks en Latijn van het Nieuwe Testament van de hand van Erasmus verscheen, gevolgd door de vertaling in het Nederlands in 1524. In dit Erasmusjaar 2016 onderzoekt schrijver Désanne van Brederode de vraag in hoeverre Erasmus zich thuis gevoeld zou hebben in de Christengemeenschap.

Geloven in mensen

door Désanne van Brederode (schrijver, gemeente Amsterdam)

'Ja, maar Erasmus was natuurlijk geen echte gelovige.' Ik heb het al menig hedendaagse denker horen zeggen en ken de argumentatie: 'Wanneer je Lof der Zotheid leest, is dat toch duidelijk? Uit lijfsbehoud deed Erasmus heel goed alsof. Hij kende de Bijbel van begin tot einde en was slim genoeg om hier en daar iets vrooms in zijn teksten te verwerken om de hoogwaardigheidsbekleders in de kerk te vriend te houden, ondanks zijn scherpe kritiek

op het corrupt geworden, geperverteerde instituut. Hij pakte ze met hun eigen middelen aan. Maar natuurlijk had die moderne vrijdenker allang door dat het om mooie verzinsels ging. Passages uit de klassieke literatuur, waaruit hij naar believen kon citeren, ondersteunden zijn eigen betoog. Dat is echt iets anders dan er een diepe religieuze beleving op na houden. Zoiets zou trouwens ook niet passen bij zijn humanisme.'

Titelblad van de vertaling van het Nieuwe Testament in het Grieks en Latijn door Desiderius Erasmus

Onvrijheid

Dit misverstand ten aanzien van Erasmus is niet alleen toe te schrijven aan de verlichte atheïsten zelf, maar ook aan al die christelijke gelovigen die het door de eeuwen heen voeding hebben gegeven en blijven geven. Toch is de gedachte dat een mens pas in Christus de ware vrijheid vindt zo oud als de weg naar Rome. Of: als de weg naar Damascus.

Daar, op die weg, had de fanatieke joodse christenjager Saulus zijn letterlijk overweldigende, verblindende Christuservaring die vergezeld ging van de uiterst pijnlijke vraag: 'Waarom vervolg je mij?' Na drie dagen blindheid is er sprake van een innerlijke hergeboorte, waarbij Saulus-Paulus één van de meest invloedrijke apostelen wordt. Hij is de enige van de apostelen die Jezus niet tijdens diens fysieke bestaan heeft meegemaakt, maar die, beziel en aangevuurd door zijn bevrijdende

bekering, zijn medemensen wel móet laten delen in deze openbaring van de Geest.

Hij doet dit door samen te oefenen in het blijven – en steeds opnieuw worden – van Christus' lichaam: ieder individu een levende cel hierin. En omgekeerd, eenzamer, door het telkens opnieuw ruimte scheppen voor de Christus in mij. Twee bewegingen dus. Het leren kennen van je eigen, unieke plaats in het sociale geheel van de geloofsgemeenschap én het plaats-bieden, waardoor Christus in jou en door jou heen werkzaam kan zijn.

Wie handelt om eigen doelen te bereiken of te verwezenlijken (en een doel kan evenzeer een verhoopte beloning na de dood zijn!), handelt in zekere zin onvrij. Eigen talenten, maar ook de buitenwereld, medemensen inluit, en zelfs hoogstaande filosofische en godsdienstige ideeën kunnen hierbij tot middelen worden gereduceerd. Het hoeft niet eens om ambities als status, rijkdom, aantrekkelijkheid of macht te gaan; ook iemand die vurig wenst een moreel uitmuntende persoon te worden, kan hulpbehoevende anderen nog slechts zien als hulpmiddelen om aan zichzelf, zijn vrienden en/of God te bewijzen hoe zorgzaam hij is en hoe gemakkelijk hij eigen behoeftes kan opofferen. Natuurlijk kunnen de daden van zo iemand nog steeds 'goed' zijn, maar de drijfveren ontspringen aan de wens om er zelf beter van te worden en/of een (eind)oordeel gunstig te beïnvloeden. En precies daarin is de onvrijheid gelegen. Goedheid wordt meetbaar en bovenal: maakbaar.

Vele mystici, kerkvaders en theologen na Paulus – ik denk o.a. aan Augustinus en Teresa van Avila – hebben het bovengenoemde nog eens haarfijn uitgewerkt, waarbij ze toonden dat de genoemde onvrijheid de weg naar de liefde verspert. En omgekeerd: dat een denken en handelen, hoezeer doortrokken van morele ijver ook, zonder oprecht gevoel-de liefde, per definitie tot onvrijheid voert.

Heiligheid van de mensenwereld

Helaas is 'liefde' een moeilijk begrip, juist omdat het zo gemakkelijk kan worden gebezigd. In

zijn werk laat Erasmus geregeld zien hoe gemakkelijk mensen een loopje met het woord nemen, of zichzelf erdoor op sleeptouw laten nemen. Zijn eigen liefde bestaat eruit, dat hij met de nodige humor én geslepenheid manteltjes der liefde wegneemt, op een inderdaad weinig mystieke manier. Op diepe ontroeringen, heftige extases en worstelingen beroept hij zich niet: zijn eigen zieleheil lijkt hem vele malen minder te kunnen schelen dan zijn denken schrijfvrijheid en zijn innige vriendschappen in het hier en nu.

Voor wie meent dat zoveel relativisme, pragmatisch en welbegrepen eigenbelang tekenen zijn van een 'Verlicht rationalisme avant la lettre', kán Erasmus uiteraard geen waarachtige gelovige zijn geweest. Want waar zijn de indrukwekkende apocalyptische en paradijselijke visioenen? Waar is de transcendentie überhaupt? Waar onthult zich het even hartstochtelijke als gestrengde, fanatieke zoeken naar God, naar Liefde-met-een-hoofdletter?

Het lijkt me niet onwaarschijnlijk dat Erasmus deze vragen met een sereen grijnsje om de lippen zou aanhoren, om vast te stellen dat het nu net deze vragen zijn die getuigen van onbegrip. Niet eens zozeer waar het religie in algemene zin betreft, maar waar het het leven, de handelingen en de boodschap van Jezus Christus betreft. Zeker, Zijn koninkrijk '...is niet van deze wereld'. Maar nergens zegt Jezus dat Zijn volgelingen deze mensenwereld dan maar de rug zouden moeten toekeren. Integendeel.

Twee andere uitspraken van Jezus lijken van meer gewicht: 'Vrede schenk ik u, de vrede die in mij is geef ik u, niet zoals de wereld hem geeft, geef ik hem u' (Joh. 14:27.) En: 'Niemand heeft grotere liefde, dan hij die zijn leven voor zijn vrienden geeft' (Joh. 15:13). Dit aan de mensen geschonken vermogen tot het vinden van vrede met de wereld en dit geschonken vermogen, deze liefde, om de levens van vrienden (die dus geen dienaren, volgelingen, leerlingen, noodlijdenden, in casu 'minderen' zijn of zijn gebleven – er is

sprake van wederkerigheid!) hoger aan te slaan dan het eigen leven, zijn van cruciaal belang.

In beide uitspraken wordt de heiligheid van deze mensenwereld bevestigd. Wanneer mensen van dit ondermaanse een wreed en bloedig tranendal maken, geeft het geen pas te bidden om Gods ingrijpen. Om Hem, wanneer dit telkenmale uitblijft, ten slotte aan te klagen. Noblesse oblige: juist degenen die menen christelijk te zijn, en hierdoor dus delen in de aan hen geschonken vrede, zouden alles in het werk moeten stellen om strijd en scheuringen te voorkomen. Niet door eensgezindheid met harde hand of met een beroep op ondoorgrondelijke rituelen, dogma's en mysteries aan zogenaamd onnozele, primitieve anderen op te leggen. Maar evenmin door hen licht verteerbare kost voor te zetten, aangepast aan hun vermeende smaak en interesse, waardoor een aangeboren zucht naar psychische, sociale, intellectuele én spirituele ontwikkeling reeds in de kiem wordt

'Portret van Desiderius Erasmus van Rotterdam', Albrecht Dürer (1526), Neurenberg

gesmoord. Domhouderij wordt daarmee dommakerij, tot uiteindelijk iedereen de lat voor zichzelf wat lager gaat leggen. Er is immers toch niemand meer die dit opmerkt.

Vreemden worden vrienden

Erasmus geloofde vurig. In mensen, in de mensenliefde van Christus, in de moeilijke én unieke verschillen tussen groepen en individuele mensen. Die verschillen behoeven niet toegedekt of weggepoetst te worden en niet te vuur en te zwaard te worden bestreden. Wat was er aangenamer dan een fonkelende dialoog tussen vrienden, alleen al om het plezier van het samen hardop denken, kritisch en belangstellend?

Natuurlijk is het zo dat mensen op grond van kennis, kunde, praktijkervaring en een goede, verfijnde opvoeding op hun eigen terrein over meer gezag beschikken dan zij die hierin leken zijn, of beginnelingen, amateurs. Maar dergelijk gezag is geen onwrikbaar gezag dat iemand het recht geeft diens medemensen laatdunkend te bejegenen. Ook hier geldt: de volmaaktheid is nooit bereikt, alleen al omdat je altijd kunt blijven zoeken naar het vinden van de juiste vorm, de juiste stilerings voor de overdracht van inzichten en ideeën, passend bij de inhoud, bij de ontvanger én bij het ideaal. Zo schreef Erasmus geen keihard, woedend pamflet tegen oorlogen, gevoerd met steun- of zelfs in naam van religie. Hij koos ervoor om de Vrede zelf aan het woord te laten, lieflijk en zacht, in een weeklacht die in alles het omgekeerde is van de bijtende erezang van Vrouwe Stultiae in Lof der Zotheid. Hoewel zelf niet bijster geïnteresseerd in beeldende kunsten en muziek, was de belezen, klassiek geschoolde Erasmus in zijn schrijven een creatieve estheet met liefde voor de taal, die lezers daarmee aanspoorde om zich geen knollen voor citroenen te laten verkopen of deze zelf te verkopen. Een oproep, niet tot barokke, behaagzieke krullendraaijerij maar tot een wakker bewustzijn. Zowel in het geestelijke als in het alledaagse, praktische leven gaat het niet slechts om het wat, het waar en

het wie maar evenzeer om het *hoe*. Dát is de liefde: gul, onnuttig, warm, zonnig stralend, schenkend om de voldoening van het schenken zelf. Zonder dit 'hoe' geen bezieling, geen begeestering en geen verdieping en vernieuwing van binnenuit.

Het zou me niet verwonderen als Erasmus zich thuis had gevoeld in de mensenwijdingsdienst – alleen al om dit prachtige woord. Sterker, hij had het woord zelf kunnen scheppen. Hooguit zou hij vragen stellen bij het gebruik van druivensap in plaats van miswijn. Niet omdat hij zelf zoveel hield van een glas stevige Franse bourgogne (de enige luxe die hij zich permitteerde en die hielp tegen zijn niersteenkoliëken), maar omdat hij graag vrouw wilde blijven aan de bron. Als vertaler van de Bijbel wist hij wat er stond geschreven: wijn dus. Wellicht was hij zich er niet van bewust, dat deze 'wijn' met elkaar werd gedeeld in de bovenzaal van een Essenenhuis, waar geen alcohol werd genuttigd.

Maar hij zou het eveneens waarderen dat de Christengemeenschap een kerk is waar vragen stellen niet alleen geoorloofd is, maar waar je ook op een waarachtig en tastend antwoord mag rekenen. Niet opgedist uit een boekje met ooit vastgestelde, dorre regels, maar doorleefd en doordacht door iedere individuele priester op zijn of haar eigen manier.

Net mensen, priesters. Zoals mensen, door het aandachtig, individueel en in gemeenschap meebeleven van de dienst, deze zelf ook mee voltrekken. Alsof ze allen evenzeer deel van de priester zijn. Vreemden die in Christus, in woord en sacramenten, vrienden kunnen worden: van elkaar, van deze wereld, van de mensen daarin, of die nu (christelijk) gelovig zijn of niet. Ook, of juist daar, waar kruitdampen de aan mensen geschonken vrede hardnekkig aan het zicht blijven onttrekken.

Met de medemens mee op weg

door Ignaz Stegeman (geestelijke in de gemeente Rotterdam)

Op 22 oktober 2015 overleed Irina Iwanowna Derkatsch (*28 januari 1940). Zij was sinds haar priesterwijding in 1995 werkzaam in de gemeenten Antwerpen en Het Gooi.

In zijn verhaal 'Waar liefde is, daar is God' vertelt de Russische schrijver Leo Tolstoi de lotgevallen van de schoenmaker Martyn Awdejtsch. Deze schoenmaker had als werkplaats een ruimte in een souterrain met een venster dat zicht bood op de straat waardoorheen hij alleen de voeten van de voorbijgangers zag, die hij allemaal aan hun schoeisel herkende. Op een avond slaat hij aan zijn opgeruimde werktafel zijn Bijbel open en leest in het Lukasevangelie over het gesprek van Christus met de farizeeër Simon, die Christus bij de ontvangst in zijn huis geen water aanbood om zich te verzorgen, geen kus gaf om hem te begroeten en geen olie om hem te zalven.

In de stilte van de ingevallen avond hoort Martyn Awdejtsch dan plots een stem die zegt: "Martyn, Martyn, let morgen op de straat, ik zal bij je komen". De dag nadien

houdt Awdejtsch voortdurend zijn ogen gericht op wat zich voor zijn venster beweegt en het werk wil die dag niet erg vlotten. Plotseiling valt zijn oog op een oude soldaat die verkleumd van de kou sneeuw staat te ruimen. Hij nodigt hem binnen, schenkt hem een glas thee uit de *samowar* in en laat hem zich warmen. Wanneer de gast hem vraagt: "Awdejtsch, waarom kijk je toch steeds naar buiten, verwacht je iemand?" vertelt hij hem de reden. Later staat vlak voor zijn venster een jonge moeder met haar van honger en kou schreiende kind. Ook hen nodigt hij binnen en geeft haar wat soep en brood te eten, het kind warme melk te drinken en een oude mantel als bescherming tegen de kou. Naar het eind van de dag ziet hij dat een jonge vlegel uit de mand van een oude koopvrouw een appel pikt. Nadat hij heeft ingegrepen, tussen beiden weer rust en vrede heeft gebracht en de jongen de mand met appels voor de vrouw zelfs naar haar huis draagt, gaat Martyn Awdejtsch zijn werkplaats weer binnen.

Het is donker geworden, hij doet een lamp aan en opent weer het Nieuwe Testament. Terwijl hij daarin opnieuw leest, hoort hij een stem: "Martyn, Martyn, heb je mij herkend, want ik was het toch?" Wanneer hij zich dan omwendt naar de stem, komen uit het schemerdonker van zijn werkplaats eerst de oude soldaat, dan de moeder met haar kind en dan de oude vrouw en de jongen tevoorschijn, waarna ze ook weer verdwijnen. Wanneer hij daarop in het evangelie verder leest, leest hij de woorden: "Wat je gedaan hebt aan de geringste van mijn broeders, dat heb je aan mij gedaan." Toen wist Martyn Awdejtsch dat het woord van de avond ervoor zich toch had vervuld en hij Christus zelf in die arme mensen in zijn huis had opgenomen.

Een nieuw thuis

Tijdens de vlucht in 1943/1944 aan het eind van de grote oorlog vanuit Oekraïne op weg naar Duitsland spreidt de moeder voor de jonge Irina soms een dekontje uit langs de kant van de weg waarop ze kan rusten. Voor haar ogen trekken de vele voeten voorbij van andere voor het oorlogsgeweld vluchtende mensen. Dit beeld van die soms schamel geschoeide voeten behoort tot de allereerste herinneringen uit haar bewogen leven. Ook dat ze zelf tijdens die vlucht een van haar eigen schoentjes verliest.

Al die zich voortbewegende voeten lijken voor Irina beeld te zijn geworden voor de mens op weg naar een plek of omstandigheid in het leven die goed en veilig is. Haar leven lijkt er sindsdien in allerlei vormen op gericht te zijn die medemens op zijn weg te zien en hem of haar, jong of oud daarin bij te staan als kunstenaars of als docent, als kunstzinnig therapeute of als begeleider in biografische processen.

Irina is in alles de medemens liefdevol toegenezen. Het lijkt alsof daarin als werkelijkheid meespeelt wat Leo Tolstoj in zijn vertelling schetst: dat Christus in de medemens als Heer van het lot verschijnt en dat ze bereid is Hem te dienen. In wezen is Irina een priesterlijke ziel die daar op haar eigen wijze en soms heel onconventioneel uiting aan heeft gegeven.

Het lot heeft het Irina gegund dit priesterlijke als levenshouding later ook als beroep uit te oefenen, wat al vele jaren een diepe wens was. Het voegt in haar leven iets wezenlijks toe en geeft haar, die vaak *heimatlos* was, een nieuw thuis: het altaar. Het is af en toe zoeken hoe ze de wijdsheid van het priesterlijke in haar Russi-

sche ziel moet verbinden met het ambt van geestelijke waarvan ze drager is geworden.

Haar allereerste mensenwijdingsdienst in het seminarie in Stuttgart enkele dagen na de wijding is bewegend en verloopt soms anders dan gebruikelijk. Bij enkele aanwezigen die haar goed kennen ontstaat de indruk dat tijdens het celebreren de wereld van haar Slavische oorsprong met kracht haar ziel binnenkomt. Wellicht is zij er wel een wegbereider voor geweest, dat in het gebied van haar geboorte in de Kaukasus nu ook in Tbilisi, in Odessa en in Moskou regelmatig de mensenwijdingsdienst gecelebreerd wordt.

Irina had een diepe wens om na haar pensioenering naar Rusland te gaan om daar te werken. En wanneer dat niet mogelijk zou blijken, zo zei ze, dan zou ze vlinders gaan kweken.

Het is haar in dit leven echter niet gegeven in het land van haar geboorte ook priesterlijk te werken, maar ze is teruggekeerd naar het land van haar werkelijke oorsprong. Stille vreugde en innige vrede lagen als een onvergetelijke glans van schoonheid op haar gelaat in de dagen dat ze in de kapel in Valckenbosch voor het altaar was opgebaard.

Nu Irina Iwanowna Derkatsch die grote overgang heeft gemaakt, mogen we ons voorstellen dat ze daar door vele dierbaren en vrienden met vreugde wordt begroet. Dat ze met vreugde wordt begroet door de engelen die haar op aarde soms op verrassende wijze hebben omringd en geïnspireerd. Dat ze daar in liefde wordt begroet door Christus, die ze tijdens haar gehele leven vol inzet in alles heeft gediend.

Versterking van de Christengemeenschap

De bedoeling van deze rubriek is u te laten delen in de manier waarop verschillende gemeenten het proces Versterking van de Christengemeenschap in hun eigen gemeente vormgeven. In het volgende nummer van 'In beweging' een verhaal uit uw gemeente? Neem contact op met Ellis Booi, secretaris van het Landelijk Bestuur, e-mail booi.ellis@gmail.com, tel. 036-5364198.

Zo gaat het in Antwerpen: een eigen-zinnige zoektocht

door Herman van Esbroeck (gemeente Antwerpen) en Ellis Booi (Landelijk Bestuur)

De oproep

Het begint met een brief in januari 2015. Het bestuur zoekt deelnemers voor een 'brongroep': mensen die zich samen met bestuur en convent willen buigen over de vraag 'wat is de levensopdracht van de Christengemeenschap in Vlaanderen?'

Twaalf deelnemers gaan onder begeleiding van een facilitator in zeven bijeenkomsten van anderhalf uur met deze vraag aan de slag. Er melden zich meer dan voldoende deelnemers. Maar het getal van twaalf deelnemers blijft in deze fase gehandhaafd. Anderen worden via de gemeenteberichten op de hoogte gehouden.

De bijeenkomsten

Geen discussie of monologen, maar dialoog en 'leren vanuit de toekomst' is de werkvorm waarvoor gekozen is. Nieuwe vragen laten resoneren, stilte, zonder oordeel luisteren naar elkaars inbreng, afstemmen op je eigen

bron en op de bron van de Christengemeenschap, de toekomst laten indalen. Gewerkt wordt bijvoorbeeld met de twaalf waarheidsperspectieven van Rudolf Steiner, telkens wordt vertrokken vanuit een andere polariteit, zoals materialisme-spiritualisme, of realisme-idealisme. Door de sessies heen ontstaat een groeiend aantal beelden en inspiraties, waarop in latere sessies voortgebouwd wordt.

Het verhaal vertellen aan de hele gemeente

Op 21 juni vertellen de leden van de brongroep hun verhaal aan de hele gemeente. De facilitator: "Het was voor mij steeds balanceren tussen een aanbod en het tegelijkertijd loslaten van wat zich toonde. Uiteindelijk vonden we een rode draad en een engagement." We helpen elkaar wakker te blijven voor de MENS waartoe we geroepen zijn, zodat we in vrijheid kunnen bijdragen aan de Christengemeenschap.

De brongroep in Antwerpen

Enkele uitspraken van deelnemers

"...Er komt energie vrij als ik vanuit mijn talent kan schenken. Zo wil ik vooral getuigen van de Christus op een hedendaagse manier."

"...Je voelt je vrijer bij het uitvoeren van je eigen taken en evengoed kan iemand anders die taak doen."

"...Kort samengevat kan ik zeggen dat ik de weg heb afgelegd van doen naar zijn."

"...Een oefening in het levende denken."

Verbreding naar de hele gemeente, een voortgaand proces

De brongroep engageert zich om vier nieuwe bijeenkomsten te beleggen, twee in het najaar van 2015 en twee in het voorjaar van 2016. Iedereen is uitgenodigd om aan deze bijeenkomsten, actief of luisterend, deel te nemen. De vorm is open, niet dwingend. Vanuit het inzicht dat veranderen niet los staat van ieders innerlijk wezen en samenhangt met de geestelijke weg die de gemeenschap wil gaan, wordt de vraag gesteld hoe we ons in vrijheid kunnen verbinden.

Inhoudelijk laten we ons inspireren door de 'morele ademhaling'. We gaan de weg om de

tegenstand in onszelf of de tegenstand buiten onszelf niet af te wijzen maar in te ademen en het goede weer uit te ademen. Het vormt één van de belangrijkste eigenschappen die de mens zich kan verwerven om echt gemeenschap te kunnen vormen.

Na de sessies is er ruimte voor getuigenissen en zijn we steeds gericht op de toekomst die wil indalen in de Christengemeenschap. We zullen bijzonder aandacht besteden hoe we ons kunnen verbinden met het geestelijk wezen dat verbonden is met onze gemeenschap.

Elk van ons aan zet, nieuw licht op besturen

Er groeit een nieuw perspectief op de werking van de gemeente. Bewuster omgaan met ieders volle vrijheid en verantwoordelijkheid. Vanuit dat nieuw perspectief stuurt het bestuur in oktober een brief naar alle leden en belangstellenden. Het bestuur is tot de bevinding gekomen dat de klassieke opvatting van besturen uit de tijd is. Vanaf de algemene vergadering in 2016 zal het bestuur enkel de wettelijke, zakelijke verplichtingen nakomen en blijven streven naar een gezonde materiële en financiële basis. In de brief roept het

Over de nieuwe uitgave van het Nieuwe Testament

door Ernst Terpstra (bewindsdrager)

Vorig jaar meldde ik in het Pinksternummer, dat het de bedoeling was om de al eerder aangekondigde herziene vertaling van het Nieuwe Testament eind 2015 het licht te doen zien. Voor de afwerking en kunstzinnige vormgeving is echter wat meer tijd nodig geweest, waardoor het moment van verschijning is verschoven naar dit voorjaar.

Over het werkproces sinds 2011 wil ik het volgende zeggen. Zoals Ton Besterveld in het Paasnummer van 2012 meldde, had de synode aanvankelijk besloten tot een pragmatische aanpak, omdat een geheel herziene vertaling te veel tijd zou kosten. We zouden de stijl van de Ogilvie-Lantsheer-vertaling uit 1992 ongemoeid laten en ons beperken tot het aanpassen van verouderd taalgebruik en het op een aantal plaatsen corrigeren van de vertaling. We schatten destijds in hiermee eind 2013 klaar te kunnen zijn.

Al werkend bleek echter spoedig, dat het resultaat onbevredigend zou zijn als niet de gehele tekst grondig zou worden herzien. Daarom nam de synode, op basis van enkele passages die opnieuw uit het Grieks werden vertaald, in 2012 het besluit om een volledig nieuwe vertaling toe te vertrouwen aan Ton Besterveld. Sindsdien heeft hij, met assistentie van enkele anderen, de complete tekst van Mattheüs tot en met het Openbaringsboek herzien. Hierbij zijn de vruchten van het werk van Heinrich Ogilvie en Elisabeth Lantsheer steeds op waarde geschat en waar mogelijk behouden. Wat Ogilvie in het voorwoord van zijn vertaling (1968) schreef, geldt ook voor deze nieuwe uitgave: *"Wij moeten het Nieuwe Testament steeds opnieuw vertalen, want wij moeten het steeds opnieuw en beter begrijpen. Elke vertaling is echter eenzijdig en ontoerei-*

kend. Ook deze vertaling is slechts een poging. [-] Deze vertaling maakt er geen aanspraak op, de geijkte vertaling van de Christengemeenschap te zijn. Wél werd van het werk van de Christengemeenschap op het gebied van vertaling en verklaring grondig gebruik gemaakt."

Het resultaat is een tekst in een naar onze mening soepeler en eigentijdse stijl, die de directheid van de grondtekst heeft behouden en weer een aantal decennia mee kan. Het boek zal om de linnen band een gekleurde stofomslag hebben, voorzien zijn van enkele leeslinten en bovendien verschillende bijlagen bevatten, waaronder een aantal kaarten. Het zal vanaf Paaszondag te koop zijn, via de boekentafels van de gemeenten, de boekhandel en ook via internet. Ter gelegenheid van de verschijning van deze uitgave is er op zaterdag 21 mei een minisymposium, de details vindt u in de rubriek 'Aankondigingen'.

Boeken

Stralen ondanks het sterven

Oscar en oma Rozerood
Eric-Emmanuel Schmitt
Uitg. Atlas-Contact, 118p.

door Lody Steenvoorden (integratief kindertherapeut, gemeente Arnhem)

In het boek *Oscar en oma Rozerood* van Eric-Emmanuel Schmitt ligt Oscar met zijn vriendje Bacon in het ziekenhuis. Oscar: "Waarom

zeggen ze me niet gewoon dat ik doodga?" Bacon reageerde net als iedereen: hij werd doof. "Als je het in het ziekenhuis over doodgaan hebt, hoort niemand het. Ze doen alsof je er alleen maar heen gaat om beter te worden. Maar er gaan ook mensen naartoe om dood te gaan", zegt Oscar tegen oma Rozerood.

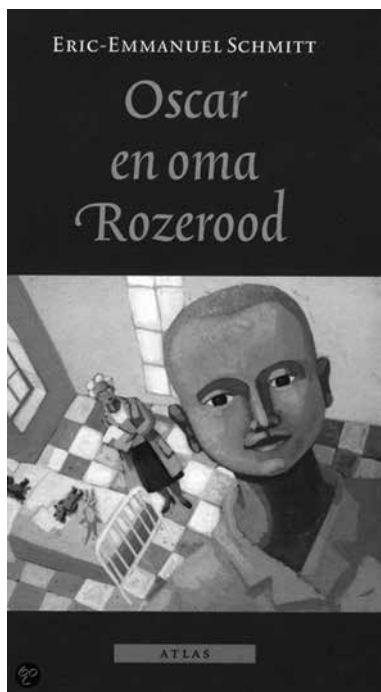
Voor Oscar is het duidelijk. Hij weet dat iedereen heeft gedaan wat hij kon en dat het niet anders is. Hij blijft echter wel vragen stellen, waarop Oma Rozerood antwoordt: "Mensen

zijn bang om dood te gaan omdat ze benauwd zijn voor het onbekende. Maar daar gaat het juist om: Wat is het onbekende? Als ik je een raad mag geven, Oscar, wees dan niet bang, maar heb vertrouwen. Kijk naar het gezicht van God aan het kruis. Hij ondergaat de lichamelijke pijn, maar hij heeft geen geestelijke pijn, want hij heeft vertrouwen. Dat is het voordeel van het geloof."

Het lukt oma Rozerood steeds om met haar gevoel dicht bij Oscar en zijn belevingswereld te blijven. Daarnaast biedt ze hem voorbeelden, synoniemen, waar hij wat mee kan. Ze leeft hem voor dat hij keuzevrijheid heeft hoe hij met de gegeven situatie

en met zijn gevoelens om kan gaan. "Ga ze dan maar heel erg haten en als je daar dan klaar mee bent, zal je merken dat het de moeite niet loont." Wellicht heel onverwachts om dit voor te schrijven, maar juist doordat alle gevoelens er helemaal mogen zijn, ontstaat er ruimte voor andere gevoelens, voor andere delen van het kind. Er is keuzevrijheid. Dan is het kind van binnenuit gemotiveerd voor verandering. Daarmee illustreert oma Rozerood het beste waar ik als kindertherapeut voor sta: de integratieve benadering.

Bij Praktijk de Zonneboom werk ik als integratief kindertherapeut onder andere met kinderen die te maken hebben met rouw of verlies. Ik bied kinderen en ouders een luisterend oor. Ik leef ze voor – waar nodig – hoe het werkt met troost en zelfzorg. Ik help hen gevoelens een plek te geven. Soms door helemaal één te worden met een gevoel (bijvoorbeeld door de boef te spelen, of de drenkeling). Soms

juist door er in en er uit te stappen (petje op, petje af). Of ik gebruik spel. Dan komen er in de vorm van bijvoorbeeld knuffels allerlei delen van het kind naar voren: de boze, de verdrietige, de strenge. Het kind is voor mij altijd het uitgangspunt, de basis van de therapie, vraaggestuurd en procesgericht. Dit kan resulteren in het lezen van stukken uit *Oscar en oma Rozerood* of ik schrijf een beeldend verhaal wat het onbewuste van het kind aanspreekt en het zelfhelend vermogen activeert.

Mijn aanpak is erop gericht een kind stralend vanuit het hart, stevig met de voeten op de grond, helemaal zichzelf te laten

zijn. Vanuit kracht, zelfvertrouwen en een gezonde binnenwereld. Dit gun ik alle kinderen. Als mens en als integratief therapeut.

Kracht en kwetsbaarheid

De berg van de ziel. Persoonlijk essay over kwetsbaar leven

Christa Anbeek & Ada de Jong

Uitg. Ten Have (2013), 224 p. € 17,99

door Judith Slokker (gemeente Alkmaar)

Twee vrouwen ontmoeten elkaar rondom het thema verlies. Ada de Jong zag op 24 juli 2008 haar man en drie jong volwassen kinderen van een berg storten. In haar rouwproces, waarin een vriend haar bijstaat, vindt ze het boek *Overlevingskunst* van Christa Anbeek. Die verloor als jonge twintiger haar broer en haar ouders en later haar vriend, net als Ada,

bij een bergongeluk. Ada kent weinig mensen die net als zij zoveel verlies hebben moeten lijden en zoekt contact met Christa. Uit hun ontmoetingen ontstaat bij Christa, die theologe is, de impuls om samen een boek te schrijven. Het wordt een persoonlijk essay, waarin stukjes theologie afgewisseld worden met stukjes ervaring van de beide vrouwen in het omgaan met hun verlies.

Het uitgangspunt van het boek verwoord één van beide als volgt: "Kan verlies meer zijn dan alleen maar verlies?

Als het verlies te groot is om te vergeten en we het dus wel onder ogen moeten zien, wat wordt er dan zichtbaar? Welke berg doemt voor ons op en hoe kunnen we die beklimmen? Hoe hervinden we onszelf? Is er meer dan troost, zijn er nieuwe perspectieven, ongekende vergezichten? Of ben ik zoals wel vaker ook nu weer veel te ambitieus en moet ik niet te veel willen met ellende?" Het boek is opgebouwd uit acht thema's, oervragen van de christelijke geloofsleer. De antwoorden op die oervragen komen echter niet alleen uit het christendom, maar ook uit andere levensbeschouwingen. Ada en Christa onderzoeken samen in hoeverre deze antwoorden zinvolle steenmannen, richtingwijzers, zijn bij hun beklimming van de berg van de ziel.

Voor de moderne mens zijn theologie en ervaring niet meer vanzelfsprekend met elkaar verbonden. De stukjes theologie in het boek zijn vooral aanleiding om te zoeken naar bijpassende ervaringen, maar theologie en ervaring blijven tamelijk los van elkaar staan. Bij de wijsheid die uit de levensbeschouwingen naar voren gebracht wordt, ontbreekt de innigheid, ze lijkt niet werkelijk te kunnen troosten. Met op de achtergrond van het boek steeds het beeld van de berg waar hemel en aarde elkaar raken, de berg als

woonplaats van het Hogere, lijken zowel Ada als Christa dit hogere nergens te ontmoeten.

En toch is het voelbaar aanwezig in het boek. Met name in het verhaal van Ada, dat raakt en ontroert. Sinds haar verlies moet ze meer ruimte geven aan haar gevoel. Ook haar intuïtie is belangrijk geworden voor haar. De kracht waarmee ze haar leven vormgeeft, ondanks leegte en verdriet, is indrukwekkend. Het is een kracht, geen zekerheid, maar eerder een kwetsbaarheid. Een kracht die zo voor de hand ligt, dat ze nergens onderwerp van de theologie is. De kloof tussen wetenschap en ervaring blijft in het hele boek groot. Maar in het verkennen van deze kracht ligt misschien wel de brug tussen beide.